

A KATONAI BÜNTETŐELJÁRÁS HATÁLYA A RENDVÉDELMI INTEGRÁCIÓ TŰKRÉBEN

Az Országgyűlés 2007. június 18-i ülésnapján a 2007. évi LXXXVIII. törvénnyel módosította az Alkotmányt és 2008. január elseji hatállyal a rendőrség alapvető feladatai közé sorolta az államhatár rendjének védelmét is. E döntéssel lezárult hadtörténelmünk egy szép fejezete, az említett időponttól megszűnik – a haza védelméből adódó feladatainak fennállásának története alatt mindvégig magas szinten eleget tevő – Határőrség mint önálló rendvédelmi szerv. E döntés kapcsán érdemes röviden áttekintetni az elmúlt két évtized jogalkotási tevékenységének – a Határőrség személyi állományát is érintő – változásait, a katona büntetőjogi fogalmának és a katonai büntetőeljárás hatályának változásaival kapcsolatban.

Történeti áttekintés az 1980-as évek közepétől az 1990-es évek közepéig

A katona fogalmát a Büntető Törvénykönyv határozza meg. E jogszabályhelynek a rendszerváltozást megelőző időszakban hatályban volt szövege kimondta, hogy a büntetőtörvénykönyv alkalmazásában katona a fegyveres erők tényleges állományú, a fegyveres testületek hivatásos állományú tagja, valamint az, aki nem fegyveres erőknél teljesít tartalékos katonai szolgálatot.¹¹³ E keretrendelkezést az akkor hatályos honvédelmi törvény¹¹⁴ töltötte ki tartalommal, ez határozta meg a fegyveres erőket, a fegyveres testületeket, továbbá az e szervezeteknél szolgálatot teljesítők állománycsoportjainak összetételét. Eszerint a fegyveres erőket a Magyar Néphadsereg és a Határőrség alkotta. Katonai állományuk – az alaprendeltetésükből adódó feladatok magas szintű ellátása érdekében – tényleges és tartalékos állományból állt. A tényleges állomány hivatásos és továbbszolgáló katonákból, sorkatonákból, szolgálatot teljesítő tartalékosokból és katonai tanintézeti tanulókból állt. Az általános hadkötelezettség alapján sorkatonai szolgálatot a Magyar Néphadseregnél és a Határőrségnél kellett teljesíteni. A fegyveres testületek közé a jogalkotó a rendőrséget, a munkásőrséget és a büntetés-végrehajtási testületet sorolta, melyeknek – a munkásőrségnél társadalmi munkásörök is voltak – csak hivatásos állománya volt.

Katonai büntetőeljárásnak volt helye:

- a katona által tényleges szolgálati viszonyának tartalma alatt elkövetett bármely bűncselekmény,
- a fegyveres erők és a fegyveres testületek polgári alkalmazottja által munkaviszonyával összefüggésben elkövetett bűncselekmény,

¹¹³ Vö. 1978. évi IV. törvény 122. § (1) bek.

¹¹⁴ Vö. 1976. évi I. törvény vonatkozó rendelkezései

- a munkásőrség társadalmi állományú tagja által szolgálatban vagy azzal összefüggésben elkövetett bűncselekmény,
- bármely polgári személy által elkövetett honvédelmi kötelezettség elleni, valamint egyéb olyan bűncselekmény, amely a honvédelem érdekét közvetlenül sértette, vagy veszélyeztette.

Katonai büntetőeljárásnak volt helye személyi és tárgyi összefüggésre való tekintettel abban az esetben, ha a terhelt több bűncselekményt követett el és ezek közül valamelyik a katonai bíróság hatáskörébe tartozott, illetve több terhelt esetén, ha ezek valamelyikével szemben katonai büntetőeljárásnak volt helye és az eljárás elkülönítése nem volt indokolt.¹¹⁵

A katona büntető anyagi jogi fogalmát és a katonai büntetőeljárás hatályát érintő radikális változásokra a rendszerváltás évében került sor. Ekkor a jogalkotó a katona büntetőjogi fogalmát leszűkítette a fegyveres erők tényleges állományú, a rendőrség hivatásos állományú tagjaira, valamint azokra, akik nem a fegyveres erőknél teljesítettek tartalékos katonai szolgálatot.

Ezzel párhuzamosan a katonai büntetőeljárás hatályát csak a katona által tényleges szolgálati viszonya alatt elkövetett katonai bűncselekményekre hagyta meg, azzal a kiterjesztéssel, hogy a hatáskör kiterjedt a terhelt által elkövetett valamennyi bűncselekményre, ha azok közül valamelyik miatt katonai büntetőeljárásnak volt helye és az eljárás elkülönítése nem volt indokolt.¹¹⁶ E rendelkezés következtében – az eljáró hatóságok rendkívül nagy száma, az eljárások elhúzódása, valamint a katonákra vonatkozó speciális joganyag teljes körű ismeretének hiánya – a honvédség és határőrség tényleges állományú tagjai ellen ún. köztörvényi bűncselekmények miatt folyamatban lévő eljárások a katonai szervezetek vezetői részére áttekinthetlenné váltak, és ez hozzájárult az érintett katonai szervezeteknél a szolgálati rend és fegyelem romlásához. Ezen időszakban születtek olyan bírói döntések, melyben pl. a sorkatonai szolgálatát teljesítő vádlottal szemben mellékbüntetésként szolgálati viszony megszüntetése került alkalmazásra. Ezt az állapotot rövid időn belül már 1991-ben orvosolta a jogalkotó, amikor a törvényi korlátokat tágítva a katonai eljárás hatályát kiterjesztette a fegyveres erők tényleges állományú tagja által a szolgálati helyen, azzal összefüggésben elkövetett más bűncselekményekre is.¹¹⁷

A későbbiek során a jogalkotó felismerve annak jelentőségét, hogy a katonai büntető jogalkalmazás fontos és egyben speciális feladata – nemcsak a fegyveres erőknél és a rendőrségnél – a szigorú alá- és fölérendeltségi rendszerben működő rendvédelmi szerveknél is a szolgálati rend és fegyelem fenntartásának biztosítása. Erre tekintettel a katonai büntetőeljárás hatáskörét 1996-ben kiterjesztette előbb a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok,¹¹⁸ majd még ugyanebben az évben a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja által elkövetett katonai, valamint a szolgálati helyen vagy a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekményére. Ezzel párhuzamosan a katona büntető anyagi jogi fogalma is átalakult, konkrétábbá vált.

¹¹⁵ Vö. 1973. évi I. törvény 331. § (1)-(4) bek.

¹¹⁶ Vö. 1989. évi XXVI. törvény 25. §

¹¹⁷ Vö. 1991. évi LVII. törvény 5. §

¹¹⁸ Vö. 1995. évi CXXV. törvény 84. §

Hatályos szabályozás

A katonai büntetőjogi fogalmát illetően a személyi kör vonatkozásában nem történt változás, ám a határőrséget érintő alkotmánymódosításból következő fogalomváltozások eredményeképpen mégis csak módosult. 2005. január 01-től megváltozott az alkotmány VIII. fejezetének elnevezése az addigi „A fegyveres erők és a rendőrség”-ről „A Magyar Honvédség és a rendvédelmi szervek”-re. A módosítás következtében megszűnt a fegyveres erők gyűjtőfogalma és a törvényhozói döntés értelmében a Határőrség fegyveres erőből rendvédelmi szervvé vált. Ennek következtében büntetőjogi értelemben vett katonai Magyar Honvédség tényleges állományú tagja – a jogalkotó e tekintetben a keretrendelkezést fenntartotta és a hatályos honvédelmi törvényre¹¹⁹ bízta az állománykategória tételes meghatározását –, a Határőrség hivatásos és szerződéses állományú tagja, a rendőrség a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.¹²⁰

A hatályos büntetőeljárás törvény rendelkezése szerint katonai büntetőeljárásnak van helye:

- a katonai által tényleges szolgálati viszonyának tartalma alatt elkövetett katonai bűncselekmény,
- a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény,
- a határőrség hivatásos és szerződéses, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekmény,
- a szövetséges fegyveres erők tagja által belföldön, valamint a Magyar Köztársaság határain kívül tartózkodó magyar hajón, vagy magyar légi járművön elkövetett a magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekmények esetén.¹²¹

Lényegi változás a korábbi szabályozáshoz képest, hogy a továbbiakban csak a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által megvalósított valamennyi bűncselekmény tartozik a katonai büntetőeljárás hatálya alá. Azáltal, hogy a határőrség alkotmányos jogállása megváltozott és fegyveres erőből rendvédelmi szervvé vált, értelemszerűen következnie kellett annak is, hogy a hivatásos és a szerződéses állomány büntetőjogi megítélése azonos legyen a többi rendvédelmi szerv hivatásos állományáéval.

A hatályos eljárás törvény a rendvédelmi szervek – rendőrség, határőrség, büntetés-végrehajtási szervezet, polgári nemzetbiztonsági szolgálatok – vonatkozásában a tagjaik által elkövetett katonai bűncselekményeket, valamint – a rendőrség kivételével – a szolgálati helyen illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekményeket vonja katonai büntetőeljárás hatálya alá.

A szövetséges fegyveres erők tagját érintő rendelkezések e körben viszonylag újak tekinthetők. E törvényhely beiktatását hazánk NATO tagsága és ebből adódóan a Magyar Honvédség jelentős mértékben megnövekedett nemzetközi szerepvállalása tette szükségessé és indokolttá.

¹¹⁹ Vö. 1993. évi CX. törvény

¹²⁰ Vö. 1978. évi IV. törvény 122. § (1) bek.

¹²¹ Vö. 1998. évi XIX. törvény 470. § (1) bek.

A „régí” eljárási törvény szabályozásához képest mindösszesen egy szavas, de a jogalkalmazás szempontjából annál jelentősebb változás került megfogalmazásra a katonai büntetőeljárás hatályának személyi, illetve tárgyi összefüggés okán történő kiterjesztése esetére, amikor is azt a jogalkotó a korábbi rendkívül tág mozgásteret biztosító „nem indokolt” kitétel alkalmazása helyett, az ennél jóval behatároltabb, szűkebb mozgásteret biztosító „nem lehetséges” meghatározás fennállása esetén engedélyezi.¹²²

Mit hoz(-hat) a jövő?

Az ez év nyarán történt alkotmánymódosítást követően – mint ahogy a bevezetőben utaltam rá – 2007. december 31-ével megszűnik a határőrség és tagjai 2008. január 1-jétől a rendőrség hivatásos állományú tagjaiként teljesítik a határrendészettel kapcsolatos feladataikat. Ez a változás értelemszerűen kihat a katonai büntetőjogi fogalmára is, hiszen ott többé nem szerepel a határőrség hivatásos és szerződéses állománya kitétel. Érinti továbbá a katonai büntetőeljárás hatályát is hiszen a rendőrré vált határőrök által elkövetett deliktumok közül – figyelemmel arra, hogy rendőrség hivatásos állományú tagja által megvalósított szolgálathoz kötődő bűncselekmények alap esetben nem tartoznak katonai hatáskörbe – csak a katonai bűncselekmények tartoznak továbbiakban a katonai büntetőeljárás hatálya alá.

Ismerve a katonai igazságszolgáltatás hatékonyságát – az ügyek közel 84 %-ában a nyomozás két hónapon belül befejeződik¹²³ – érdemes átgondolni nem lenne-e indokolt – miként az egyes szerzők részéről már javaslatként ismert¹²⁴ –, hogy a rendőrség, a vám- és pénzügyőrség, a katasztrófavédelem hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, valamint a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekménye katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozzon. Ezek a cselekmények ugyanis sértik az adott szervezet szolgálati rendjét és fegyelmét.

E körben reménykeltő, hogy a büntetőjogi kodifikáció irányítói észleleték a jogtudomány képviselőinek és a jogalkalmazóknak ez irányú szándékait és a katonai büntetőtörvénykönyv tervezetének általános részében a katonai büntető anyagi jogi fogalmát kibővítették a vám- és pénzügyőrség hivatásos állományú tagjaival. Meggyőződésem, hogy e törekvések – realizálódásuk esetén – nagymértékben hozzájárulnak az érintett szervezetek szolgálati rendjének és fegyelmének megerősítéséhez, ugyanakkor a katonai igazságszolgáltatás hatáskörének bővítésével hozzájárulnak a polgári igazságszolgáltatás leterheltségének csökkentéséhez.

¹²² Vö. 1998. évi XIX. törvény 470. § (2)-(3) bek.

¹²³ Vö. Katonai Ügyészségek statisztikai tájékoztatója. Budapest, 2006.

¹²⁴ Vö. Hautzinger Zoltán: A magyar katonai büntetőeljárás hatálya. Jura 2005/2. sz. 78. o.